

На сьогоднішній день досить актуальним залишається питання про те, чи мають державні податкові органи України достатні правові підстави для визнання правочинів, вчинених суб'єктами підприємницької діяльності, нікчемними. Існує багато різних поглядів на дане питання. Крім того, дуже суперечливою залишається судова практика з цього питання.

Досить поширеною є ситуація, коли державні податкові органи України в актах перевірок платників податків самостійно визнають нікчемними угоди, укладені цими платниками податків, і не визнають правомірність віднесення грошових сум за такими угодами до валових витрат підприємства та податкового кредиту.

Існує багато роз'яснень Державної податкової адміністрації України (наприклад: № 9071/6/16-1116 від 22.09.2008 р.), суть яких зводиться до того, що податкові органи під час перевірки можуть самостійно визнавати договори, що суперечать інтересам держави і суспільства, нікчемними, тобто недійсними в силу закону. Міністерство юстиції України в листі "Про порядок визнання правочинів недійсними" від 30.10.2008 р. № 1022-0-1-08-19 підтримало дану позицію податкової.

Ситуація повинна була дещо прояснитись після прийняття змін і доповнень до ст. 140.2 Податкового кодексу (внесених згідно із Законом України від 07.07.2011 р. N 3609-VI), де зазначається, що перерахунок доходів та витрат за правочином, визнаним недійсними проводиться лише у разі визнання **судом** правочину недійсним як такого, що порушує публічний порядок, є фіктивним.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що не зважаючи на позитивні для платників податків зміни внесені в Податковий Кодекс, існує певна колізія між нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Так, у відповідності до п. 2 ст. 215 Цивільного кодексу України (*далі за текстом – ЦК України*), недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). Ця ж норма передбачає, що визнання судом такого правочину недійсним не вимагається.

Ст. 228 ЦК України встановлює, що нікчемним є правочин, який порушує публічний порядок. Ця ж норма надає вичерпний перелік того, за яких підстав правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, а саме, якщо він був спрямований на:

- порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади;
- незаконне заволодіння майном;

В свою чергу ст. 207 Господарського кодексу України (*далі за текстом – ГК України*) передбачає можливість визнання недійсними господарських зобов'язань у судовому порядку, а саме, коли господарські зобов'язання вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави та суспільства.

П. 11 ч. 1 ст. 10 Закону України "Про державну податкову службу в Україні" передбачено право органів державної податкової служби на подання до судів позовів до підприємств, установ, організацій та громадян про визнання угод недійсними і стягнення в дохід держави коштів, одержаних ними за такими угодами.

Очевидною є невідповідність наведених норм права. Але, незважаючи на це, податкові органи посилаються на них у своїх актах перевірки, як на правову підставу нікчемності господарських угод платників податків.

Аналіз остаточної практики Вищого Адміністративного суду України свідчить про те, що Суд визнає за податковими органами право самостійно визнавати правочини нікчемними як такі, що порушують публічний порядок. Дана позиція базується на тому, що вимоги про визнання недійсними угод, які завідомо суперечать інтересам держави і суспільства відповідно до ч. 2 ст. 215, ст. 228 ЦК України, не можуть бути предметом позову. Як зазначено у ч. 2 ст. 215 цього Кодексу визнання судом такого правочину недійсним не вимагається, а тому позови податкових органів про визнання такого правочину (угоди, господарського зобов'язання) недійсним судовому розгляду не підлягають. Висновок суду стосовно нікчемності правочину має бути викладений у мотивувальній, а не в резолютивній частині судового рішення.

Разом з тим, слід зазначити, що навіть якщо податкова у ході проведення перевірки визнала угоду укладену платником податків такою, що порушує публічний порядок, здійснити перерахунок доходів та витрат за таким правочином податкова має право лише у судовому порядку.

Вважаємо, що з метою захисту своїх порушених прав, платник податків в даному випадку може, окрім оскарження відповідного рішення податкової, звертатись до суду із позовом (зустрічним позовом) про визнання спірного правочину в судовому порядку дійсним. Така можливість передбачена п. 2 ст.215. Не слід також забувати про презумпцію правомірності правочину, встановлену ст. 204 ЦК України.

Свою правову позицію стосовно правомірності укладених договорів, суб'єкти підприємницької діяльності мають доводити надаючи для підтвердження всі необхідні та наявні в них документи щодо реальності тієї чи іншої угоди. Такими доказами, зокрема, можуть бути:

- документи, що підтверджують саму можливість здійснення платником податку відповідної операції з урахуванням часу та місця знаходження майна, або обсягу матеріальних ресурсів, які необхідні для виробництва відповідних товарів (виконання робіт, надання послуг);
- документи, що підтверджують право власності на відповідне майно підприємства, устаткування, сировину тощо;
- документи, що підтверджують наявність у платника податку необхідних умов для досягнення результатів відповідної підприємницької діяльності, тобто наявність управлінського персоналу, технічного персоналу, основних коштів виробництва, виробничих активів, складських приміщень, транспортних засобів тощо;
- документи, що підтверджують факт поставки відповідного товару (виконання роботи, надання послуги). Такими документами насамперед можуть бути акти приймання-передачі товару (роботи, послуги), накладні тощо;
- документи, які підтверджують здійснення оплати за договором. Це платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства тощо;
- документи, що підтверджують здійснення перевезення товарів, такі як товарно-транспортні накладні.

Задля власної безпеки необхідно також уважно перевіряти своїх контрагентів.

Взагалі, як ми бачимо, ці питання в українському законодавстві врегульовані недостатньо і, як наслідок, це спричиняє значні непорозуміння при їх вирішенні на практиці. Досягти успіху та отримати перемогу в такому протистоянні з податковими органами платникам податків допоможуть кваліфіковані юристи, які мають великий досвід роботи в даній сфері правовідносин.